

Lausunto hallituksen esitykseen toimeentulotukilain 7 a §:n muuttamisesta

Hallituksen esityksessä toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta ehdotetaan lakia muutettavaksi siten, että tilanteessa, jossa hakijan asumismenot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän, hakija ohjattaisiin hakemaan edullisempaa asuntoa laissa säädettyssä määräajassa. Esityksellä tavoitellaan säästöjä tiukentamalla asumismenojen huomioimiseen liittyvää sääntelyä.

Esitetty muutos ei ole kannatettava. Nykyisessä toimeentulotukilaissa on turvattu riittävä määräaika edullisemman asunnon hankkimista varten ja mahdollistettu KELA:n etuuskäsittelijän harkinta tilanteissa, joissa hakijalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta hankkia kohtuuhintaista asuntoa asuinpaikkakunnaltaan. Asumismenot on voitu huomioida täysimääräisinä myös määräajan jälkeen, ja sosiaalihuollon ammattilaisen puoltavalla lausunnolla on ollut mahdollista vaikuttaa etuuskäsittelijän tekemään harkintaan. Jatkossakin tulisi sosiaaliviranomaisella olla mahdollista puoltaa kohtuuhintaiseksi katsottavien asumismenojen hyväksymistä kokonaisuudessaan kaikkien asiakasryhmien osalta toimeentulotukilaskelmassa sosiaalisin ja inhimillisin perustein. Esitetty lakimuutos vaarantaisi toimeentulotukiasiakkaiden perusoikeuksien toteutumisen, ja riskinä on asunnottomuuden kasvu. Lain toteutumisen seurausten arvioimiseksi on syytä tehdä laaja vaikutusten arviointi ja lapsivaikutusten arviointi.

Esityksen mukainen lakimuutos hankaloittaisi toteutuessaan erityisesti työikäisten henkilöiden taloudellista tilannetta. Se voisi johtaa epätarkoituksenmukaisiin asumisratkaisuihin, kuten muuttoon pienelle paikkakunnalle, mikä vaikeuttaisi työttömän ja hankalassa työmarkkina-asemassa olevan henkilön edellytyksiä löytää työtä ja näin ollen pärjätä taloudellisesti itsenäisesti. Muuttaminen edullisempaan vuokra-asuntoon on vaikeaa silloin, kun henkilöllä on luottotietohäiriömerkintöjä tai aiempia vuokravelkoja. Myös etniseen alkuperään liittyvä syrjintä ja rasismi heikentävät joidenkin väestöryhmien mahdollisuuksia löytää edullista vuokra-asuntoa tai vuokra-asuntoa ylipäättään. Pahimmillaan tilanne johtaa vuokravelkaantumiseen ja sitä kautta asunnottomuuteen. Lakimuutos lisäisi hyvinvointialueiden työmäärää harkinnanvaraisen toimeentulotuen sosiaalihuollon palvelujen tarpeen osalta. Se lisäisi myös tarpeetonta byrokratiatyötä kasvaneiden hakemuskäytäntöiden ja

sosiaalihuollon lisääntyvän asiakastyön myötä. Työllistymisvaikutukset ovat pienet verraten niihin epäsuotuisiin vaikutuksiin, joita lakimuutoksesta voisi aiheutua.

Kohtuullisena pidettyjen asumismenojen ylittyessä toimeentulotuen saajalle jää maksettavaksi ylittävät asumismenot. Valmisteluasiakirjoissa on arvioitu vain noin tuhannen henkilön hakeutuvan tällä perusteella työelämään eli lakimuutoksen kannustinvaikutus on vähäinen verrattuna siihen riskiin, että toimeentulotuen asiakkaiden asumismenojen voi ennustaa jäävän enenevässä määrin maksamatta, mikä puolestaan lisää velkaantumista, mahdollisia häätöjä ja ennen kaikkea yhteiskunnalle erittäin kalliita asunnottomuuden kustannuksia.

Hallitusohjelmaan kirjatut asunnottomuuden vähentämisen tavoitteet ovat ristiriidassa ehdotettuun lakimuutokseen nähden. Jos asumismenoja ei huomioida toimeentulotukea laskettaessa kokonaisuudessaan, riski vuokravelkaantumiseen kasvaa. Vaikka henkilö pyrkisi kolmen kuukauden määräajassa etsimään kohtuuhintaisen asunnon, sen saaminen erityisesti kasvukeskuksissa on erittäin vaikeaa. Kaikki henkilöt, joita ehdotettu lakimuutos koskee, eivät hakeudu tai saa riittävän nopeasti sosiaalihuollon palveluita.

Suurissa kaupungeissa ja kasvukeskuksissa vuokra-asumisen hintataso on noussut selvästi ohi kohtuuhintaiseksi katsottujen asumiskustannusten. Tämä heikentää toimeentulotuen varassa elävien henkilöiden mahdollisuuksia asua kasvukeskuksissa, joissa toisaalta työpaikkoja ja uudelleen kouluttautumismahdollisuuksia on pieniä kuntia enemmän. Näin ollen lakimuutos saattaa heikentää työttömien henkilöiden tosiasiallisia mahdollisuuksia työllistyä tai hakea opintoihin, mikäli he joutuvat muuttamaan kauaksi mahdollisista työpaikoista tai oppilaitoksista, jotka keskittyvät kasvukeskuksiin. Hallituksen asettama kunnianhimoinen 80 % työllisyysasteen tavoite voi toteutua vain, mikäli kaikki työkykyiset henkilöt voivat ottaa työtä vastaan ja työllistyvät.

Kasvukeskuksissa vähävaraiset henkilöt jäävät muutoinkin asuntomarkkinoilla heikkoon asemaan, koska kohtuuhintaisiin vuokra-asuntoihin on runsaasti tulijoita. Erityisen vaikeaa asunnon saaminen on etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla. Esimerkiksi romanit kokevat syrjintää asuntomarkkinoilla.

Lain toteutuessa on huomioitava myös KELA:n toimeentulotuen määräytymisen ohjeet. Tällä hetkellä KELA:n perustoimeentulotuessa tukea muuttamiseen ei myönnetä, vaikka henkilö vaihtaisi asuntonsa edullisempaan asuntoon. Toimeentulotukioikeutetun ei ole mahdollista maksaa itse vuokravakuutta edullisempaan löytämäänsä asuntoon eikä myöskään maksaa itse muuttokustannuksia. Osa toimeentulotuella elävistä asiakkaista ei myöskään kykene

itsenäiseen muuttoon terveydentilansa, toimintakyvyssään ilmenneiden puutteiden tai läheisverkoston puutteiden vuoksi, minkä seurauksena heille on hankittava muuttopalvelua.

Lakiesityksessä pyritään huomioimaan toimeentulotukea saavien ruokakuntien alaikäisten lasten erityistarpeet sekä muita lapsen etuun vaikuttavia tekijöitä, jotka puoltavat asumista nykyisessä asunnossa. Tukiverkoston aktiivinen osallistuminen lapsen hoitoon ja sen tarpeen todentaminen tulevat olemaan myös tulkinnanvaraisia ja etuuskäsittelijän harkintavaltaan pohjautuvia. Vaihtoehtoisesti tämä tulee lisäämään lapsen elinolosuhteita kuvaavien lausuntojen tarvetta varhaiskasvatuksesta, kouluista, harrastuksista, läheisiltä, terveydenhuollosta tai hyvinvointialueen sosiaaliviranomaisilta. Eri toimijoiden lausuntotyö tulee lisääntymään perusteltaessa muuttoa lapsen edun vastaisena. Lakiesityksestä tulee tehdä vaikutustenarviointi lasten eriarvoistumiskehityksen ja lapsiperheköyhyyden näkökulmasta.

Lausunto on valmisteltu avopalvelujen palvelulinjalla. Vastuuvalmistelijana on ollut sosiaalipalveluiden toimialuejohtaja Maria Päivänen. Lausunto on käsitelty hyvinvointialueen johtoryhmässä 12.9.2023.